

Hüseyin Ersoy

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Hüseyin Ersoy
hersoy@sakarya.edu.tr

Özet

Bir dildeki yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgileri o dilin başka dillerle hangi alanlarda ilişki kurduğıyla ilgili bilgiler verebilir. Ayrıca neden özellikle bu alanlarda ilişki kurduğıyla ilgili bilgiler de verebilir. Bu çalışmada "TDK-Türkçe Sözlükteki" yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgilerini kullanarak Türkçe'nin tarih içinde başka dillerle hangi alanlarda ilişki kurduğıyla ilgili bilgiler elde etmeye çalışacağız. Yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgileri Türkçe'nin başka dillerle neden özellikle bu çalışmada belirlenen alanlarda ilişki kurduğıyla ilgili bilgiler elde etmemizi de sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yabancı Sözcük, Söz Varlığı, Sözlük, Sözcüklerin kullanım alanı bilgileri*

Abstract

The specialist area data of the leaning words in a language can give information about it, in which ranges the language mentioned with other languages came into relationship. In addition specialist area data can inform about it, why absolutely in these ranges a relationship came. In this study we will try on the basis of the specialist area data of the leaning words in "TDK-Türkçe Sözlük" to determine, in which ranges the Turkish with other languages came into relationship. The specialist area data of the

leaning Word will additionally make possible to determine, why particularly in the specialist areas determined in this study a relationship came.

Keywords: *foreign word, word existence, dictionary, information on word usage*

Hüseyin Ersoy

Giriş

Bütün dillerde - az çok - başka dillerden alınma sözcüklerin bulunduğu bilinen bir gerçek. Yabancı sözcükler bir dile çeşitli yollarla girebilirler. Bu yollardan birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz: Başka ülkelerde icat edilen nesnelere alınırken, genellikle icat edildikleri ülkede kullanılan adıyla alınırlar. Ülkeler arası ticari ilişkiler ve çeviri eserler de bir dile yabancı sözcük girişini sağlayabilirler. Toplumların farklı uygarlık alanlarına geçme çabaları da bir dile yabancı sözcük girişine neden olabilir (Türkiye'nin Batı uygarlığına yönelmesi sonucu Türkçe'ye batı dillerinden yabancı sözcüklerin girmesi gibi). Bunun dışında başka toplumların yaşam tarzına ve kültürüne duyulan ilgi ve özenti ve savaş sonucu ülkelerin işgal edilmesi de bir dile yabancı sözcük girişine neden olabilir.

Hemen her sözcüğün kullanım alanı vardır (Tıp, Fizik, Coğrafya gibi). Bunun gibi bir dilin başka dillerden aldığı yabancı sözcükler de belli alanlarda kullanılmaktadırlar. Yani dildeki her sözcük gibi yabancı sözcüklerin de kullanıldığı alanlar vardır.

Bir dilin sözvarlığını, o söz varlığı içindeki yabancı sözcükleri ve söz varlığındaki her bir sözcüğe ait kullanım alanını en iyi yansıtan kaynakların başında sözlükler gelmektedir. Tek dilli sözlükler (Türkçe'den Türkçe'ye veya Almanca'dan Almanca'ya gibi), sözlükler içinde bir dilin sözvarlığını en iyi yansıtan kaynaklardır.

Bir dildeki yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgileri, o dili konuşan toplumun tarih içinde başka toplumlarla hangi alanlarda ilişki kurduğu hakkında ve bunun nedenleri hakkında bilgiler verebilir.

Bu çalışmada Türkçe'de bulunan yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgilerinden hareketle Türkçe'nin tarih içinde hangi dillerle hangi alanlarda ilişki kurduğuna ve özellikle bu alanlarda ilişki kurmasının olası nedenleriyle ilgili saptamalar yapmaya çalışacağız¹.

¹ Araştırmamızın materyali TDK-Türkçe Sözlüğün 1945 yılındaki 1 baskısından ve 1998 yılında basılan 9. baskısından elde edilmiştir. Yani yabancı sözcüklerin kullanım alanlarının belirlenmesinde sözü edilen Sözlükler baz alınmıştır. Makalemizde yabancı sözcüklerin kullanım alanlarıyla ilgili kullanılan sayısal ve oransal değerler büyük ölçüde sözlükbilimsel bir çalışma olan ve yukarıda adı geçen sözlüklere dayanan "Fremdes Wortgut im Türkischen und im Deutschen. Eine Kontrastive-Lexikographische Studie" adlı doktora çalışmamızdan elde edilmiştir. Kullanılan sayısal ve oransal değerler ya doğrudan sözü edilen çalışmadan alınmıştır, ya da doktora çalışmamız için kullandığımız materyalden elde edilmiştir.

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Araştırmayla ilgili saptama, sonuç ve değerlendirmelere geçmeden önce, Türkçe'nin başka dillerle ilişkisinin tarihine kısa bir göz atalım.

Türkçe'nin ulaşılabilen en eski kaynaklarındaki (Orhun Yazıtları) yabancı sözcük oranı 1%'in altındaydı. VIII. Yüzyıldan itibaren Uygurca'ya Sanskritçe'nin, Çince'nin, Tibetçe'nin ve Toharca'nın etki ettiği görülmektedir. Bu dönemde yabancı sözcük oranı 2-5% arasındadır (İmer, 2001; 36). Türklerin İslam dinine girmesiyle Karahanlılar döneminde İslam kültürünün etkisi Arapça yazının Uygurca yazı yanında kullanılmaya başlanmasına neden olacak kadar arttı. 12. Yüzyılda Moğolların Orta Asya'daki işgalleri nedeniyle Türkçe'ye Moğolca'dan da sözcük geçişi olmuştu. Bu dönemde Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısında da aşırı bir artış olmuştu (Sağlam, 2000; 43-45). Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok yüksekti. 14.-15. Yüzyılda Türkçe'de bilim alanlarıyla ilgili yabancı sözcükler yüksek orandaydı. Bilimsel sözcük girişi 16. Yüzyılda da devam etti ve özellikle Arapça'dan alınma bilimsel sözcüklerin sayısı 16. yüzyılda artmıştı (İmer, 2001; 40-41) .

Türkçe sadece yukarıda değinilen doğu kökenli dillerden sözcük almamıştır. Çeşitli batı dillerinden de Türkçe'ye sözcük geçişi olmuştu. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde buralarda sahil kesimlerde önceden beri yaşayan Yunanlılarla karşılaştılar ve asırlarca onlarla birlikte yaşadılar. Meydana gelen ilişkiler Yunanca'dan Türkçe'ye birçok sözcük geçişine neden olmuştu (aynı zamanda Türkçe'den de Yunanca'ya). 15.-16. Yüzyılda başlayan ve artan ilişkiler sayesinde İtalyanca'dan Türkçe'ye Ciro, Pusula, Kambiyo gibi ticaret ve bankacılıkla ilgili sözcükler girmişti. Latince sözcükler ise Arapça (Yunanca üzerinden Arapça'ya geçen Latince sözcükler buradan da Türkçe'ye geçmiştir) ve Yunanca üzerinden Türkçe'ye geçiş imkanı bulmuştu (Mayer, 1998; 6). Osmanlı'nın Balkanlardaki hakimiyeti Türklerle Balkan halkları arasında ilişkiler oluşmasına neden olmuştu. Bu ilişkiler sonucu Türkçe'ye Bulgarca, Makedonca, Sırpça, Slovence ve Rusça gibi balkan dillerinden sözcükler geçmişti (Tietze, 1999; 33). Fransızca'dan Türkçe'ye sözcük geçişi Osmanlı'nın 19. Yüzyılın başlarındaki modernleşme çalışmaları sayesinde olmuştu. Türkçe batı dilleri içinde en çok Fransızca'dan sözcük almıştır. Türkçe özellikle 1. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında Almanca'dan ve 2. Dünya Savaşından sonra ise İngilizce'den sözcükler almaya başlamıştır (Aksan, 2000; 44-47). İngilizce'nin etkisi günümüzde kuvvetlenerek devam etmektedir (Ersoy, 2005).

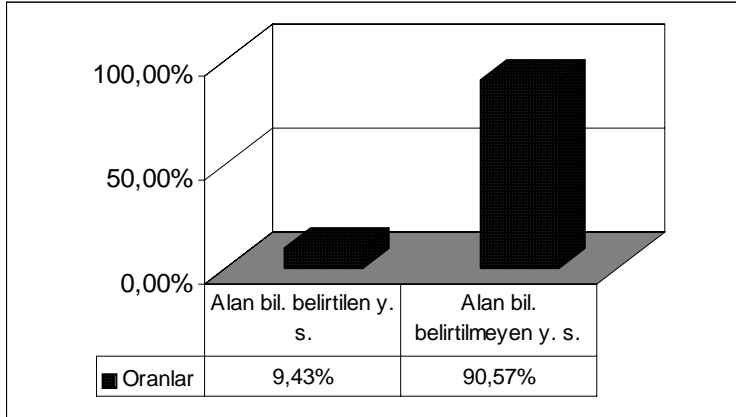
Hüseyin Ersoy

Türkçe'deki yabancı sözcüklerin kullanım alanları.

Sözlüklerin bir dilin sözcük varlığının tamamını yansıtabilme özellikleri yoktur, fakat çok önemli bir kısmını yansıttığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu çalışma için sözü edilen sözlükten elde ettiğimiz verileri Türkçe'den elde edilmiş gibi kabul edebiliriz, çünkü bizim bilgimiz dahilinde henüz bir dilin sözcük varlığının tamamını yazılı olarak yansıtabilecek durumda olan bir kaynak geliştirilmiş durumda değildir ve yakın bir gelecekte de geliştirilmesi mümkün olmayacaktır.

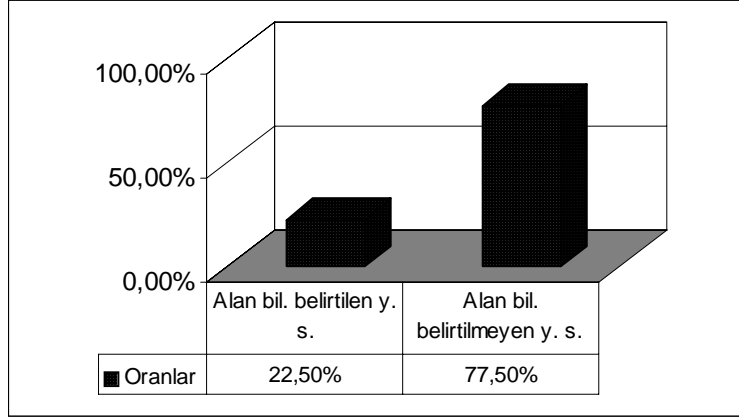
TDK-Türkçe Sözlüğü'nün 1998 baskısında toplam 14384 yabancı sözcük bulunmaktadır. Sözlükte bu sözcüklerden toplam 3237 tanesi için alan bilgileri belirtilmiştir. TDK-Türkçe Sözlüğü'nün 1945 yılındaki 1. baskısında ise toplam 10537 yabancı sözcükten sadece 996 tanesi için alan bilgileri belirtilmişti (Ersoy, 2005; 134). Bu saptamalardan da anlaşılıyor ki 50 yıllık bir zaman dilimi içinde alan bilgileri belirtilen sözcüklerin sayısı bir artış göstermiştir. Bu artışı daha anlaşılır kılmak için durumu grafiklerle ortaya koyacağız.

Grafik1. 1945 yılında yabancı sözcük bütünü içinde alan bilgisi belirtilmiş yabancı sözcüklerin oranı

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Grafik2. 1998 yılında yabancı sözcük bütünü içinde alan bilgisi belirtilmiş yabancı sözcüklerin oranı

(Ersoy, 2005; 135)

1945 yılında alan bilgileri belirtilmiş yabancı sözcüklerin oranının düşük olması o yıllardaki sözlük çalışmalarının henüz çok fazla gelişmemiş olmasına bağlanabilir. Sözlük çalışmalarının zaman içinde gelişmesi 1998 yılına kadar alan bilgileri belirtilen yabancı sözcük oranının artmasına neden olmuş olabilir.

Çalışmamızın bu aşamasında alan bilgileri belirtilmiş sözcüklerin hangi dillerden alındığını ve hangi alanlara ait olduklarına göz atarak, Türkçe'nin hangi dillerden hangi alanlarda sözcükler aldığını Tablo1de ortaya koyacağız.

Hüseyin Ersoy

Tablo1. Alan bilgileri belirtilmiş yabancı sözcükler

Dil	TDK-Türkçe Sözlük 1945	TDK-Türkçe Sözlük 1998	Toplam	
			1945	1998
Afrika yerli dilleri	—	Bot: 1	—	1
Almanca	Kimya: 2, Coğ: 1, Jeol: 4, Müzik: 1, Fels: 1	Biyol: 2, Bot:1, Kimya: 6, Coğ: 3, Jeol: 4, Gram: 2, Ask: 1, Mimar: 2, Müzik: 1, Spor: 1, Zool: 3	9	26
Amerika yerli dilleri	—	Bot: 3	—	3
Arapça	Anat:10, Astron:16, Biyol: 10, Bot: 16, Kimya: 4, Coğ: 2, Jeol:1, Tar:11, Gram: 24, Dilb: 1, Ed:23, Mantık:1, Den: 1, Mat:15, Tıp: 4, Ask: 3, Müzik: 4, Fels:5, Fizik:6, Psik: 4, Zool: 3	Anat:8, Arkeol:1, Astron: 24, Biyol:18, Bot:58, Kimya:22, Coğ: 9, Jeol: 10, Tar: 65, Gram: 26, Tc: 6, Dilb:1, Ed: 86, Mantık: 10, Den: 8, Mat: 38, Tıp: 28, Ask: 30, Mineral: 3, Müzik: 27, Ped: 1, Fels: 27, Fizyol: 4, Fizik: 25, Psik: 11, Hukuk: 65, Din: 1, Sosyol: 1, Spor: 9, Tiyat: 3, Ekon: 8, Zool: 17	166	648
Brezilya yerli dilleri	—	Zool: 1	—	1
Bulgarca	—	Bot: 1, Zool: 1	—	2
Çince	—	Bot: 2, Spor: 1	—	3
Ermence	—	Tar: 1	—	1
Farsça	Bot: 10, Kimya:1, Tar: 6, Tıp: 1, Ask: 1, Müzik: 5, Fizik: 1, Sosyol: 2	Mim: 3, Astron: 2, Bot: 59, Kimya:7, Coğ: 1, Jeol: 3, Tar: 40, Tc: 1, Ed: 5, Den: 5, Mat: 2, Tıp: 3, Ask: 6, Müzik: 21, Fizik: 1, Spor: 10, Ekon: 1, Zool: 16	29	186
Fransızca	Anat: 2, Astrol: 5, Gez. San: 1, Biyol: 12, Bot: 8, Kimya: 47, Coğ: 4, Jeol: 36, Tar: 2, Tc: 3, Mat: 23, Tıp: 13, Müzik: 16, Fels: 11, Fizik: 28, Psik: 5, Sosyol: 8, Zool: 7	Anat: 34, Mim: 12, Astrol: 28, Maden: 1, Biyol: 73, Bot: 53, Kimya: 319, Coğ: 28, Jeol: 104, Tar: 11, Gram: 17, Tc: 13, Bilgi: 1, Sinem: 8, Ed: 20, Mantık: 6, Mat: 72, Tıp: 233, Ask: 15, Mineral: 26, Moda: 2, Müzik: 79, Ped: 3, Fels: 79, Fizik: 134, Fizyol: 2, Psik: 25, Hukuk: 5, Den: 11, Sosyol: 18, Spor: 39, Dilb: 3, Teknik: 8, Tiyat: 22, Ekon: 23, Zool: 60	231	1387
Hırvatça	—	Gersch: 1	—	1
İngilizce	Bot: 1, Coğ: 1, Tc: 5, Mantık: 1, Den: 1	Mim: 1, Bot: 4, Kimya: 3, Coğ: 5, Tc: 6, Sinem: 1, Mat: 1, Tıp: 5, Ask: 6, Müzik: 1, Fizik: 6, Den: 12, Spor: 40, Teknik: 1, Ekon: 3, Zool: 7	7	102
İspanyolca	Bot: 1, Coğ: 2	Bot: 3, Coğ: 1, Tar: 1, Tıp: 1, Müzik: 1, Den: 2, Zool: 2	3	11
İtalyanca	Bot: 1, Coğ: 2, Jeol: 1, Tar: 2, Tc: 6, Ed: 1, Müzik: 40, Den: 25	Anat: 1, Biyol: 1, Bot: 13, Kimya: 1, Coğ: 4, Jeol: 2, Tar: 6, Tc: 8, Sinem: 1, Tıp: 3, Ask: 6, Müzik: 55, Hukuk: 2, Den: 116, Spor: 1, Teknik: 1, Tiyat: 2, Ekon: 2, Zool: 7	78	232
Keltçe	—	Tar: 1	—	1
Latince	Anat: 1, Astrol: 2, Biyol: 2, Bot: 4, Kimya: 16, Coğ: 4, Jeol: 3, Tar: 1, Tc: 1, Mat: 5, Tıp: 2, Fels: 1, Fizik: 3, Psik: 2, Sosyol: 2	Anat: 8, Astrol: 2, Biyol: 4, Bot: 13, Kimya: 6, Coğ: 1, Jeol: 2, Tar: 2, Tıp: 4, Fizik: 2, Fizyol: 1, Zool: 4	49	49
Macarca	—	Tar: 2	—	2
Madagaskar yerli dilleri	—	Zool: 1	—	1
Moğolca	—	Anat: 1, Tar: 1, Sosyol: 1, Zool: 1	—	3
Ozmanlıca-Türkçe	—	Tar: 2, Mat: 1, Fizik: 1, Tiyat: 1	—	5
Portegizce	—	Bot: 1, Coğ: 1	—	2
Rumence	—	Den: 1	—	1
Rusça	—	Tar: 1, Polit: 3	—	4
Sırpça	Tar: 2	Bot: 1, Tar: 2, Den: 1, Zool: 1	2	5
Tibetçe	—	Zool: 1	—	1
Yunanca	Anat: 10, Astrol: 3, Biyol: 26, Bot: 15, Kimya: 25, Coğ: 7, Jeol: 44, Ed: 2, Mantık: 5, Mat: 32, Tıp: 24, Ask: 1, Müzik: 6, Ped: 2, Fels: 31, Fizik: 18, Psik: 12, Hukuk: 5, Den: 11, Sosyol: 2, Dilb: 5, Zool: 12	Anat: 3, Mim: 1, Astrol: 1, Bot: 28, Kimya: 1, Coğ: 3, Jeol: 1, Tar: 2, Tar: 1, Tıp: 5, Ask: 1, Müzik: 1, Fels: 4, Den: 23, Spor: 1, Tiyat: 1, Zool: 53	262	130

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Öncelikle belirtelim ki Tablo1de 1945’de ve 1998’de kullanım alanı belirtilmiş toplam sözcük sayısı sözlükte kullanım alanı belirtilmiş sözcük sayısından daha azdır. Bunun gerekçesi bizim tabloya birden fazla alanı belirtilen sözcükleri dahil etmememizdir. Biz bu tabloda sadece tek alanı belirtilen sözcüklere yer verdik. Sözlükte bazı sözcükler için birden fazla kullanım alanı belirtilmiştir (örnek: spekülasyon (fr.): fels., tic., ekon.), bunların sayıları düşük olduğu için bunları tabloda belirtme gereği duymadık.

Tablo1 dikkatle incelendiğinde Türkçe’nin başka dillerden aldığı sözcüklerin çoğunun bilim alanlarına ait sözcükler oldukları dikkatten kaçmaz. Bilim alanlarıyla ilgili sözcüklerin sadece belli dillerden değil de hemen hemen bütün dillerden alınmış olması ve sözcüklerin büyük oranda fen ve doğa alanlarına ait olmaları daha da dikkat çekicidir. Sosyal alanlara ait sözcüklerin sayısı ise oldukça azdır. Sosyal alanlara ait sözcüklerin Arapça ve Farsça gibi Doğu dillerinden alınması ve fen ve doğayla ilgili sözcüklerin ise daha çok Fransızca gibi bir Avrupa dilinden alınması da, Avrupa’nın Fen ve doğayla ilgili alanlara ağırlık verdiğinin, doğunun ise sosyal alanlara ağırlık verdiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Bu durum Türklerin geçmişte özellikle fen ve doğa alanlarıyla ilgili çalışmalar konusunda çok gelişmiş durumda olmadıkları ve belli oranda dışa bağımlı oldukları düşüncesini meydana getirmektedir. Tablodaki verilere göre Türkler sosyal alanlarda fen ve doğa alanlarında olduğu kadar dışa bağımlı değillerdi. Demek ki Türkler bilimsel çalışmalarda (özellikle de doğa bilimleri ve teknikle ilgili çalışmalarda) çok ilerlemiş durumda değillerdi (burada sözü edilen durum büyük ölçüde yakın tarihimiz için geçerlidir) bu nedenle bilimsel yenilikler dışarıdan ithal ediliyordu. Bilimsel yenilikler ülkeye girerken de isimleriyle birlikte geliyorlardı. Olasıdır ki farklı dillerden özellikle doğa bilimleri ve teknikle ilgili birçok sözcük bu yolla Türkçe’ye girdi.

Türklerin bilimsel çalışmalar konusunda fazla gelişmiş durumda olmadıkları Sultan Abdülmecit’in 1839’da uyguladığı reform uygulamalarından da anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Avrupa üniversitelerine birçok öğrenci gönderilmişti. Bu öğrenciler oralardaki bilimsel gelişmeleri öğrenip bunları ülkeye getirsinler diye oralara gönderilmişlerdi.

Tabloyu incelemeye devam ettiğimizde, Türkçe’nin başka dillerden müzikle ilgili aldığı sözcük sayısının bilim alanlarıyla ilgili alınan sözcüklere göre çok daha düşük olduğu gözlenmektedir. Ve dikkat edilirse müzikle ilgili

Hüseyin Ersoy

sözcükler bilim alanlarıyla ilgili alınan sözcükler gibi bütün dillerden alınmamış, sadece belli dillerden alınmıştır. Bu durum ise Türklerin müzik alanında dışarıdan fazla etkilenmediklerinin göstergesi sayılabilir. Bunun olası iki nedenini şu şekilde sıralayabiliriz: Türkler ya müziğe karşı bir ilgi duymuyorlardı ya da müzikle ilgili sözcüklere ihtiyaçları yoktu, çünkü kendileri bu alanda yeterli derecede gelişmiş durumdaydı.

Askerlik ve sporla ilgili sözcüklerin sayısının bilim alanlarıyla ilgili sözcüklere göre çok daha düşük olması, tablodaki verilerden elde ettiğimiz diğer bir saptamadır. Bu durum içinde iki neden belirtilebilir: ya Türkler sözü edilen alanlarda çok ilerlemiş durumdaydılar ve başka dillerden bu alanlarda sözcük alma ihtiyacı doğmamıştı, çünkü kendileri sözcükler oluşturuyorlardı, yada bu alanlara fazla ilgi duymuyorlardı. Türklerin tarih boyunca askerlikle ve sporla sürekli ilgilendikleri bilinen bir gerçektir. Tarih kitaplarında Türklerin nasıl savaşçı bir millet olduklarıyla ve askerlikteki başarılarıyla ilgili birçok örnek vardır. Bu durumlarından dolayı Türkler muhtemelen askerlikle ilgili Türkçe sözcükler oluşturmuşlardı ve bu alanda yabancı sözcük kullanımına ihtiyaç duymamışlardı.

Türklerin özellikle güreş ve ok atma gibi spor dallarıyla eski tarihlerden beri ilgilendikleri bilinen bir gerçek. Yani Türkler sporla de yakından ilgilidiler. Olasıdır ki Türkler spora yakınlığından dolayı bu alanda başka dillerden fazla sözcük almamıştır. Tabloyu incelediğimizde durumun böyle olduğu saptanacaktır. Tabloda özellikle dikkat çeken nokta Türkçe'nin sporla ilgili başka dillerden aldığı sözcüklerin daha çok yakın tarihimizde temasa geçtiği batı dillerinden alınma sözcüklerin olduğudur. Dikkat edilirse Türkçe Arapça, Farsça ve Yunanca gibi eski tarihlerden beri temas halinde olduğu dillerden sporla ilgili çok az sayıda sözcük almıştır. Buda gösteriyor ki Türkler eski spor dallarıyla ilgili sözcükleri başka dillerden alma ihtiyacı duymamışlardır. Ancak yakın tarihte yeni oluşan spor dallarıyla ilgili sözcükler almışlardır. Özellikle İngilizce'den alınan sporla ilgili sözcükler ABD'nin sporda elde ettiği başarılarla bağlanabilir. Fransızca'dan alınan sporla ilgili sözcüklerin sayısı da küçümsenemeyecek derecededir. Çünkü Osmanlı'dan beri Türkler batıya Fransa aracılığıyla açılıyorlardı. Bundan dolayı Fransızca'dan Türkçe'ye sporla ilgilide birçok sözcük geçmiştir.

Yukarıdaki verilerde dikkat çekici diğer bir nokta ise Türkçe'nin başka dillerden Ekonomi, ticaret ve politika alanlarıyla ilgili çok sınırlı sayıda sözcük almış olmasıdır. Bilindiği gibi Türkiye uzun zamandan beri çok zengin olmayan bir ülke konumundadır. Bu ise ticari ve ekonomik faaliyetlerinin zayıf durumda olması faktörüne bağlanabilir. Ekonomik ve ticari faaliyetler zayıf durumda olduğundan olacak ki, bu alanlarla ilgili

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

sözcüğe de ihtiyaç olmamıştır. Bilindiği üzere politika ile ekonomi ve ticaret yakından ilgilidir. Başka dillerden politikayla ilgili de fazla sözcük alınmamış olması buna bağlı olabilir. Türkçe'nin bu alanlarla ilgili sözcük almamış olması, bu alanda fazla bir gelişme gösteremediğimizin de bir göstergesi sayılabilir.

Araştırmamızın bu aşamasında Türkçe'nin ayrı ayrı hangi dilden hangi alanlara ait kelimeler aldığını, dolayısıyla hangi dille daha çok hangi alanlarda ilişki kurduğuyla ilgili saptamalarda bulunmaya çalışacağız.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkçe birçok dilden bilimle ilgili sözcükler almıştı. Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkçe'nin Arapça'dan da bilimle ilgili çok sayıda sözcük aldığı saptanacaktır. Tabloya göre Arapça'dan bilimle ilgili alınan sözcüklerin daha çok sosyal alanlarla ilgili sözcükler oldukları görülmektedir. Hem Arapça'dan bilimle ilgili sözcükler alınması ve hem de bunların ağırlıklı olarak edebiyat, tarih ve hukuk gibi sosyal alanlara ait sözcükler olmaları bizi şaşırtmadı. Çünkü Arapça hem Edebiyat dili hem de yönetim dili olarak Türkler tarafından asırlarca kullanılmıştı. Bu nedenle Türkçe'ye Arapça'dan yukarıda belirtilen alanlarla ilgili çok sayıda sözcük geçişi olmuştu. Bizi asıl şaşırtansa Arapça'dan alınan sözcükler arasında din ile ilgili sözcüklerin yok denecek kadar az olmasıydı. Bilindiği gibi Türkçe Türklerin İslam'a girmesinden dolayı Arapça ile ilişki kurmuş ve asırlar süren bu ilişki sonucu din dili olması dolayısıyla Arapça bütün sosyal alanları etkilemişti. Arapça din dili olduğu için Türkçe'nin Arapça'dan özellikle din ile ilgili çok daha fazla sayıda sözcük almış olması beklenirdi. Fakat sözlükte yaptığımız incelemede Arapça'dan alınan sözcükler için yok denecek kadar az "din" alanı belirtildiği saptanmıştır. Arapça'dan alınan sözcükler içinde din alanıyla ilgili sözcüklerin sayısının düşüklüğü politik bir nedene de bağlanabilir. Bilindiği gibi laikliğe geçişle birlikte, asırlar süren din odaklı yönetim biçiminden vazgeçilmiş ve laik yönetim biçimine geçilmişti. Bu ise dinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını gerektiriyordu. Dini devlet işlerinden ayırma çalışmaları dili de etkilemiş olabilir.

Dinle ilgili sözcüklerin sayısının azlığı Farsça'dan Türkçe'ye geçen sözcüklerde de dikkatten kaçmıyor. Bilindiği gibi Farsça Arapça ile birlikte asırlarca din, edebiyat ve yönetim dili olarak kullanılmıştı. Fakat Farsça'dan Türkçe'ye geçen sözcükler arasında da alanı din olan hiçbir sözcük bulunmamaktadır. Tabloda Farsça'dan alınan sözcüklerin de ağırlıklı olarak sosyal alanlara ait sözcükler olduğu dikkat çekmektedir.

Tablodaki verilere göre Fransızca'dan alınan sözcükler büyük oranda fen ve doğa alanlarına ait kelimelerdir. Bilindiği gibi Abdülmecit 1839'da Tanzimat

Hüseyin Ersoy

fermanını ilan etti. Bu ferman bir yönetimi iyileştirme tasarısıydı. Bu tasarıyla birlikte devlet yönetiminde büyük oranda değişiklikler meydana geldi. Bu değişikliklerle birlikte eğitime ve bilime büyük önem verildi ve eğitim ve biliminde daha gelişmiş durumda olan Avrupa örnek alınmaya başlandı. Bu dönemde Fransa Avrupa'nın Kültür- ve Bilim merkezi olarak görüldüğü içinde Fransızca'dan fazla sayıda fen ve doğayla ilgili sözcük alınmaya başlanmıştır.

Fransızca'dan ağırlıklı olarak Kimya, Tıp, Fizik ve Jeoloji gibi alanlara ait sözcükler alındığı gözlemlenmektedir. Fransızca'dan alınan Müzikle ilgili sözcüklerin sayısı da küçümsenmeyecek kadar yüksektir. Çünkü Fransız kültürü özellikle 18. Yüzyıldan itibaren bütün Avrupa tarafından örnek alınıyordu. Fransızlar Müzikleri ile de örnek alınıyorlardı. Türklerin özellikle 18. Yüzyıldan itibaren batıya yönelmesiyle, Türkçe kültürel alanda da Avrupa'dan etkilenmiş ve Fransızca'dan Müzikle ilgili çok sayıda sözcük almıştır.

Tablodaki verileri incelemeye devam ettiğimizde Yunanca'dan alınan sözcüklerin ağırlıklı olarak denizcilik ve zooloji alanlarına ait sözcükler olduğu anlaşılmaktadır. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, zooloji alanına ait olan sözcüklerin çoğu da aslında denizcilik alanına ait sözcüklerdir. Çünkü zooloji alanı altında toplanan çoğu canlılar deniz canlılarıdır. Türkler Anadolu ve Avrupa ile tanışmadan önce yerleşim yerlerinin iç kısımlarında yaşamış ve sahil ve deniz görmemiş bir toplumdur. Deniz canlılarını Anadolu ve Avrupa'ya geldiklerinde tanımışlardır. Buralarda sahil kesimlerinde yunanlılarla tanıştılar ve yunanlılardan deniz ürünlerinin isimlerini öğrendiler. Türkler yunanlılardan Botanik, Tarla ekimi ve hayvan besiciliği ile ilgili sözcüklerin de isimlerini öğrenmişlerdi (Mayer, 1998; 5).

Tablodaki verilerden ortaya çıkan diğer bir saptama ise, İtalyanca'dan alınan sözcüklerin ağırlıklı olarak denizcilik ve müzik alanlarına ait olduklarıdır. İtalyanca'dan Türkçe'ye denizcilikle ilgili sözcük geçişi Türklerin Venediklilerle ve Genovalılarla bilinen ilişkilerine bağlanabilir. İtalya'nın Rönesans ve Barok müziği tüm Avrupa'da büyük itibar kazanmıştı. İtalyan müziği 18. Yüzyılın ortalarına kadar Avrupa toplumlarını etkilemişti. Her ne kadar bu tarihten sonra Fransız müziği yükselişe geçmişse de, kendine Avrupa'yı örnek alan Türkiye'de etkisi günümüze kadar devam eden İtalyan müziğinden etkilenmiş ve Türkçe'ye İtalyanca'dan müzikle ilgili çok sayıda sözcük geçişi meydana gelmiştir.

İngilizce'den alınan sözcüklerin ağırlıklı olarak sporla ilgili oldukları gözlemleniyor. Bu durum ise Amerikalıların yeni spor dallarındaki

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

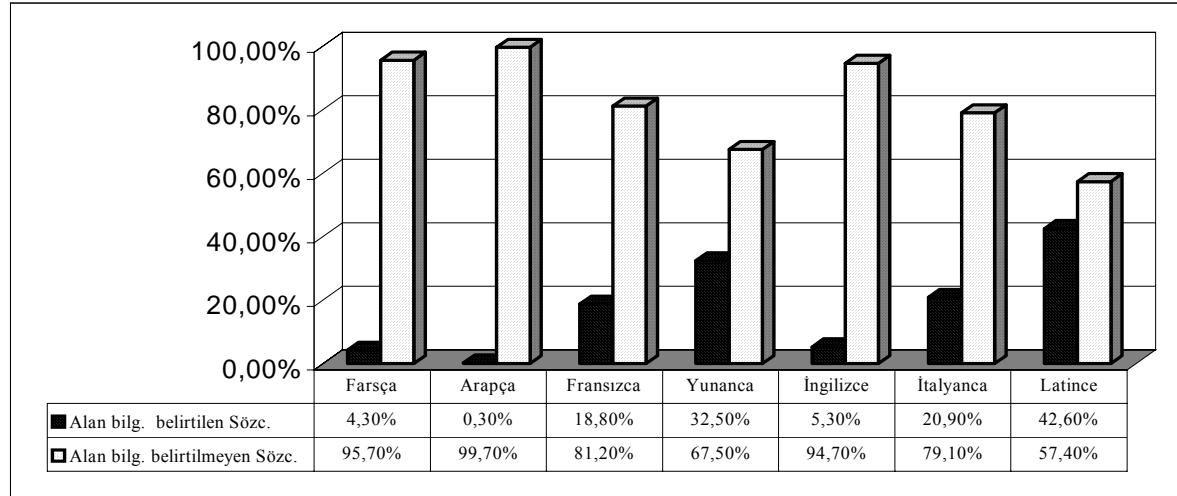
başarılarına ve dolayısıyla bu alanda etkin oluşlarına bağlanabilir. Sporda kullanılan birçok yeni ifade bu alanda etkin olan Amerikalılar tarafından oluşturuluyor. Oluşturulan bu sözcükler Türkçe'yle birlikte dünyadaki başka dillere de geçmektedir.

Latince'den alınan sözcüklerinse çoğunlukla bilim alanlarına ait sözcükler oldukları dikkati çekiyor. Bilindiği gibi Latince Avrupalılar tarafından Yüzyıllarca Yunanca'yla birlikte bilim dili olarak kullanıldı. Yani Latince bilimsel ifadeler açısından zengin bir dil. Bu bakımdan Türkçe'nin Latince'den ağırlıklı olarak bilimle ilgili sözcükler alması doğaldır.

Çalışmamızın bu aşamasında, bu çalışma esnasında dikkatimizi çeken bir konuya değinip öyle devam etmek istiyoruz. Bilindiği gibi Türkçe hem komşu oluşundan ve hem de kültürel yakınlığından dolayı Arapça ve Farsça'dan, aynı şekilde bu dillerde Türkçe'den asırlarca etkilenmişlerdir. Türkçe'nin Batı dilleri ile teması ise daha çok 18. yüzyıldan itibaren başlamış ve Türkçe süre olarak batı dillerinden daha az etkilenmiştir. Bu durum dikkate alındığında söz konusu etkinin bir göstergesi olarak ilgili dillerden alınan sözcüklerden kullanım alanı belirtilenlerin sayısının en az batı dillerinden Türkçe'ye geçen kullanım alanı belirtilmiş sözcüklerin sayısı kadar yüksek olması beklenirdi. Fakat bu araştırmada yaptığımız saptamalara göre batı dillerinden Türkçe'ye geçen kullanım alanı belirtilmiş sözcüklerin oranı kullanım alanı belirtilmiş Arapça ve Farsça sözcüklerin oranından daha yüksektir. Bu durum her bir dilden alınan yabancı sözcükler içinde kullanım alanı belirtilmiş sözcüklerin oranı hesaplandığında (Örnek: 1945 yılında Fransızca kökenli toplam 1226 kelimenin 231'i için kullanım alanı bilgisi belirtildi. 1998 de ise toplam 4597 Fransızca kökenli kelimededen 1587'si için kullanım alanı bilgisi belirtildi. Böylelikle 1945'le 1998 yılları arasında alan bilgisi belirtilen Fransızca kökenli kelimelerin oranı 18,8%'den, 34,5%'e yükselmiştir) çok daha fazla belirginleşiyor. Sözü edilen durumu grafiklerle daha somut hale getirelim. (Grafik3 ve Grafik4 Kaynaklardan sonradır.)

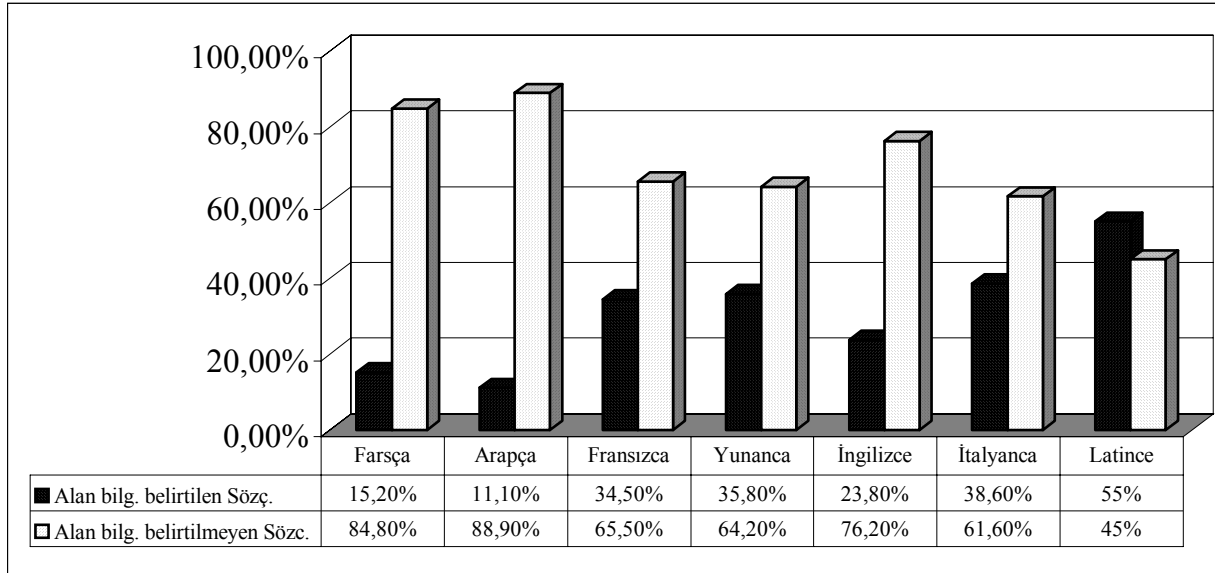
Hüseyin Ersoy

Grafik3. 1945’de her bir dilden alınan toplam yabancı sözcük bütünü içinde alan bilgisi belirtilen sözcüklerin oranı

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Grafik4. 1998’de her bir dilden alınan toplam yabancı sözcük bütünü içinde alan bilgisi belirtilen sözcüklerin oranı

(Ersoy, 2005; 146-147)

Hüseyin Ersoy

Grafiklerdeki verilerden de anlaşılacağı gibi Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinden alınan sözcükler için belirtilen alan bilgisi oranları batı dillerinden alınanların oranlarına göre hem 1945’de hem de 1998’de daha düşüktür.

Arapça ve Farsça kökenli sözcükler için daha az alan bilgisi belirtilmesi, Arapça ve Farsça’nın yüzyıllarca Türkler tarafından yönetim ve yazı dili olarak kullanılmasına bağlanabilir. Arapça ve Farsça uzun süre yönetim ve yazı dili olarak kullanıldığı için, bu dillerden alınan sözcükler sanki Türkçe imiş gibi Türkçe’de yer etmiş olabilir ve yabancılığı fark edilemez duruma gelmiş olabilir. Bu nedenle bu sözcüklerin hangi alanlara ait oldukları zaten biliniyor olduğundan alan bilgisi belirtme gereği doğmamış olabilir.

Sonuç

Bir dildeki yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgileri o dilin başka dillerle hangi alanlarda ilişki kurduğuna ve neden özellikle bu alanlarda ilişki kurduğuna dair bilgiler verebilir. Bu çalışmada “TDK-Türkçe Sözlükteki” yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgilerinden hareketle Türkçe’nin tarih içinde hangi dillerle hangi alanlarda ilişki kurduğuna ve özellikle bu alanlarda ilişki kurmasının olası nedenlerine dair bilgiler elde etmeye çalıştık.

TDK-Türkçe Sözlükteki yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgilerini kullanarak yaptığımız saptamalar bize Türkçe’nin başka dillerden ağırlıklı olarak bilimle ilgili sözcükler aldığını gösterdi. Bilimle ilgili alınan sözcüklerin fen ve doğa alanlarıyla ilgili olanlarının büyük oranda batı dillerinden özellikle Fransızca’dan alındığı ve sosyal alanlarla ilgili olan sözcüklerinse ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinden alındığı gözlenmiştir. Bu durum batının fen ve doğa alanlarında doğudan daha ilerde olduğu gerçeğinin de bir göstergesi olmuştur. Sosyal alanlarla ilgili sözcüklerin daha çok doğu dillerinden alınmasıysa bizde doğu toplumlarının sosyal alanlara önem verdikleri kanısını oluşturmuştur.

Elde ettiğimiz saptamalar bize Türkçe’nin askerlikle ve sporla ilgili başka dillerden fazla sözcük almadığını göstermiştir. Bu ise Türklerin bu alanlarda tarihten beri başarılı durumda olmalarından dolayı, başka dillerden bu alanlarla ilgili sözcük alma ihtiyacı duymadıkları kanısını oluşturmuştur.

İtalyanların ve Fransızların müzik alanındaki başarılı çalışmaları belli dönemlerde diğer Avrupa ülkelerini ve dillerini de etkilemişti. Yabancı sözcüklerin kullanım alanı bilgilerini kullanarak elde ettiğimiz saptamalar

Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri
Ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)

Türkçe'nin de İtalyan ve Fransız müziğinden etkilenen diller arasında yer aldığını göstermiştir.

Kaynaklar

Aksan, Doğan, 2000, Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim, 3. Cilt, Türk Dil Kurumu, Ankara

Ersoy, Hüseyin, 2005, Fremdes Wortgut im Türkischen und im Deutschen. Eine Kontrastive Lexikographische Studie, Institut für Sozialwissenschaften der Hacettepe Universität Abteilung für Deutsche Sprache und Literatur, Ankara

İmer, Kamile, 2001, Türkiye'de Dil Planlaması, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı, Ankara

Mayer, Gustav, 1998, Türkische Studien, Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen (Türkçe İncelemeleri, Osmanlı Türkçesinin Sözvarlığındaki Yunanca ve Latince Ödünçlemeler, Hazırlayan Mehmet Ölmez), Kebikeç Yayınları, Ankara

Sağlam, M. Y., Aralık 2000, „Ein geschichtlicher Überblick über das fremde Wortgut im Türkischen“, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Band Nr.17, Sayı: 2

TDK-Türkçe Sözlük, 1945, 1. Baskı, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul

TDK-Türkçe Sözlük, 1998, 9. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Tietze, Andreas, 1999, Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch (Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü, derleyen: Mehmet Ölmez), Simurg, İstanbul